

פירש אינו חוזר והידור במצוה לאחר קיומה

א. הגמ' במסכת שבת עוסקת במילה בשבת (שבת קלג):

עושין כל צרכי מילה [בשבת]... גמרא. מכדי קתני כולהו (הרי המשנה כבר שנתה את כל צרכי המילה ואמרה שעושים אותם בשבת), כל צרכי מילה לאתויי מאי (מה בא אם כן הכלל שבסופה ללמדנו, איזו הלכה חדשה)? - לאתויי הא, דתנו רבנן: המל, כל זמן שהוא עוסק במילה - חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה (שהתינוק אינו נחשב מהול ללא הסרתם) בין על הציצין שאין מעכבין את המילה (שהתינוק נחשב כמהול גם ללא הסרתם והסרתם היא רק לכתחילה). פירש (רש"י: הסיר את ידיו), על ציצין המעכבין את המילה - חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה - אינו חוזר.

מה בא הכלל 'עושין כל צרכי מילה בשבת' ללמדנו?

הכלל בא ללמדנו שכל זמן שהוא עוסק במילה חוזר אפילו על 'ציצין שאין מעכבין את המילה', על חלקים לא מעכבים.

נתבונן בחלקה השני של הברייתא: 'פירש... על ציצין שאין מעכבין את המילה - אינו חוזר'. מדוע הוא לא חוזר עליהם לאחר סיום המילה? רש"י כותב (רש"י שבת קלג): פירש - שסילק ידיו. על המעכבין חוזר - שהרי הן כמילה עצמה. ועל שאין מעכבין אינו חוזר - דהוי כהתחלה בפני עצמה (לאחר שכבר פירש) ועל אלו לא ניתן לחלל את השבת.

במה עוסקת הברייתא לפי פירושו של רש"י? מה הדין בחול לדעתו?

לפירושו, הברייתא עוסקת רק במילה בשבת. כל זמן שלא פירש הוא עדיין עוסק במילה ועל כן 'חוזר אף על הציצין שאין מעכבין את המילה'. אך לאחר שכבר פירש והפסיק למול, אסור לחלל שבת רק כדי להסיר חלקים שאינם מעכבים את המילה. נראה שלדעתו דווקא בשבת אינו חוזר, אך בחול חוזר שהרי יש הידור מצוה בהסרתם.

וכך כותב הטור (טור יו"ד רסד):

המל כל זמן שמתעסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על שאינם מעכבין. פירש ממנה אינו חוזר אלא על המעכבין ואין צריך לחזור על שאינם מעכבין. פ' מיירי בשבת אז חוזר על המעכבין אבל אינו חוזר על שאינם מעכבין אבל בחול חוזר על הכל בין מעכבין בין שאינם מעכבין.

ב. הרמב"ם פוסק את דברי הברייתא בהלכה ד' (מילה ב, ד):

המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבין בין על ציצין שאין מעכבין, פירש על ציצין המעכבין חוזר, על ציצין שאינם מעכבין אינו חוזר.

בהלכה ו' הוא שב ופוסק אותה והפעם בהקשר של מילה בשבת (מילה ב, ו):

עושין כל צרכי מילה בשבת, מלין ופורעין ומוצצין וחוזר על ציצין המעכבין אף על פי שפירש, ועל ציצין שאין מעכבין כל זמן שלא פירש.

דייק היטב בדברי הרמב"ם: אתה חושב שהוא פירש את הברייתא כרש"י וכטור?

נראה שהרמב"ם לא צעד בדרכו של רש"י: רק בהלכה ו' הוא עוסק במילה בשבת, ומכאן שהלכה ד', 'על ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר', נאמרה גם בחול. בשבת היא אוסרת לשוב ובחול היא אינה מחייבת. וכך פירש הב"י (ב"י יו"ד רסד):

והרמב"ם (פ"ב ה"ד) כתב לברייתא זו סתם וחזר וכתבה (שם ה"ו) לענין שבת נראה שהוא ז"ל סובר דבין בחול בין בשבת מיתניא ולפי זה צ"ל דאינו חוזר דקתני לגבי חול פירושו אינו צריך לחזור (ואם ירצה יכול לחזור שהרי אין סיבה לאסור זאת בחול כמובן) ולגבי שבת פירושו אינו רשאי לחזור. והנה, דינה של הברייתא מובן לשיטת רש"י שהיא נאמרה רק בשבת. אך מהו טעמה לפי הבנת הרמב"ם? מדוע המל אינו חייב לחזור לאחר סיום המילה על חלקים לא מעכבים, הרי יש הידור מצוה בהסרתם?

נסה להתמודד עם השאלה.

ג. בעל בית הלוי ראה בהלכה זו ביטוי לתפיסה יסודית בהיקף הידור מצוה (בית הלוי ח"ב, סימן מז):
 דבשלמא בסוכה ולולב כשעושה אותן נאה איכא בעת קיום של המצוה ואנוהו ושייך שפיר לומר דקיומו של המצוה צריך להיות באופן היותר נאה ומהודר, מה שאין כן גבי מילה מאחר שכבר מל ופירש ידיו ממנו הרי כבר נגמרה מעשה של המצוה לגמרי דהרי המצוה הוא למול את בנו וכבר הא מלו, וכשיחזור אחר שכבר פירש וסילק ידיו על ציצין שאינם מעכבין הרי יתנאה בלא קיום המצוה. ובשלמא קודם שסילק ידיו דהוי הכל מעשה אחת שפיר מחויב להתוך גם אותם שאין מעכבין כדי שיצא מעשה המצוה מהודרת. אבל אחר שפירש דכבר אין כאן שום מצוה מדאורי' אם כן במה יתנאה אחר כך והידור מצוה בלא מצוה לא שמענו... וזה כמה נסתפקתי במי שנטל לולב כשר ביום טוב של סוכות ואחר כך נזדמן לו לולב יותר נאה אם יש עליו חיוב ליקח הנאה, דיש לומר דאף על גב דבתחילה אם היו לפניו שניהם ביחד היה מחויב ליטול הנאה אבל עתה שכבר נטל ויצא בו דאין עליו חיוב של המצוה אם כן במה יתנאה זה בלא מצוה.

מדוע המל אינו חייב לחזור על חלקים לא מעכבים לאחר שהפסיק למול? מהו היסוד שלומד מכאן בית הלוי?

לאחר שהמל פירש וסיים את המילה הוא כבר קיים את המצוה ואין הוא יוכל עוד להדר בעשייתה? הרי מהי משמעות הידור במצוה, לקיים מצוה בצורה מהודרת, ואי אפשר לעשות זאת לאחר שהמצוה כבר קוימה!

ד. בית הלוי מסביר אפוא שהמל אינו חייב לחזור על חלקים לא מעכבים לאחר שהפסיק למול משום שאי אפשר להדר במצוה לאחר עשייתה. אולם, מהסוגיה בשבת עולה אחרת. הגמ' דנה בזיקה שבין הברייתא לעמדות אחרות (שבת קלג):

מאן תנא פירש אינו חוזר? – אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא, דתניא: ארבעה עשר שחל להיות בשבת – מפשיט את הפסח עד החזה, דברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה (ולא ממשיך להפשיט את השאר) וחכמים אומרים: מפשיטין את כולו.

מסביר רש"י (רש"י שבת קלג):

מפשיט הפסח עד החזה – והיינו פירש, דתנן במסכת תמיד גבי הפשיטו; שהיה מתחיל מן הרגלים והיה מפשיט ויורד עד שמגיע לחזה, הגיע לחזה חתך את הראש ונתנו למי שזכה בו, ואחר כך הכרעיים, ומירק והפשיט כו', שמעינן מיניה משהגיע לחזה סילק ידיו מן ההפשט, והתחיל להתעסק בניתוח קצת... והוה ליה פירש מן ההפשט, וקאמר רבי ישמעאל: שוב אינו גומר ומפשיט, משום דכיון דפירש, הויה חזרה מילתא דאתחלתא לנפשה ושלא לצורך גבוה, דומיא דציצין דלא מעכבין.

הגמ' מציעה שהברייתא הולכת בדרכו של רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה: רבי ישמעאל סבור שלאחר שאדם הפסיק מעשיית המצוה והפסיק מהפשטת העור לאחר שהגיע לחזה, אסור לו להמשיך ולקיים בשבת חלקים שאינם מעכבים ולהמשיך בהפשטת עור הקרבן. לכן רבי ישמעאל יאסור להמשיך למול לאחר הפסקה כדי להסיר חלקים לא מעכבים, כשם שהוא אוסר להמשיך להפשיט את העור לאחר ההפסקה. דוחה הגמ':

ממאי? עד כאן לא קאמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה התם (שאינו ממשיך להפשיט לאחר שהפסיק) – משום דלא בעינן זה אלי ואנוהו (רש"י: דאחר נטילת האימורין אין הידור מצוה ביפוי בשר) אבל הכא (במילה) דבעינן זה אלי ואנוהו – הכי נמי (שחייב להמשיך גם לאחר שהפסיק) דתניא: זה אלי, ואנוהו – התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה.

מהי דחיית הגמ'? הקשה ממנה על דברי בית הלוי?

הגמ' דוחה שלא בטוח שר' ישמעאל יסכים לפסיקת הברייתא. הוא עסק במקרה שבו אין הידור מצוה בהמשך הפעולה, שכן הפשטת העור מהבשר אינה הידור מצוה, שאין הידור מצוה ביפוי הבשר. אך יתכן שהוא יודה שבמילה חוזר גם לאחר שפירש, שהרי הסרת חלקים לא מעכבים היא הידור מצוה, אבל הכא דבעינן זה אלי ואנוהו הכי נמי – ומכאן שיש הידור מצוה גם לאחר שפירש?

איך נתמודד אפוא עם טענת בית הלוי? בית הלוי השווה בין המשך מילה לאחר יציאה ידי חובה ובין נטילת לולב מהודר לאחר נטילת לולב פשוט. אך ניתן לכאורה לערער על הדימוי: משמעות הידור המצוה בנטילת לולב היא אכן קיום המצוה בצורה מהודרת, ולכן אי אפשר להדר במצוה לאחר קיומה, לאחר נטילת לולב פשוט. אך מצוות המילה היא הסרת הערלה, והידור המצוה הוא הסרה מלאה של הערלה. מאחר שכך, הרי

1. יפוי הבשר אינו נחשב הידור מצוה.

2. בית הלוי שם מיישב שכוננת הגמ' לטעון שרבי ישמעאל לא יסכים עם ההנחה שההפסקה הזמנית מסיימת את המעשה ומגדירה את המשך כמעשה חדש ואחר, ולכן יש הידור מצוה בהמשך המילה – הוא עדיין עוסק במעשה המצוה. אבל הדברים קשים מעט לכאורה: הגמ' עוסקת רק בשאלת ההידור ולא מזכירה את הגדרת ההפסקה. וודאי שניתן להשיב על שאלתנו, אך בכל זאת כתבנו הצעה אחרת.

שניתן להמשיך להדר במצוה גם לאחר שהמל כבר יצא ידי חובה והסיר את החלקים המעכבים. והנה, אם ניתן להדר במילה גם לאחר יציאה ידי חובה, מדוע הרמב"ם סבור שאין חיוב לחזור לאחר שפירש? בית הלוי תלה זאת כאמור בכך שאי אפשר להדר במצוה לאחר קיומה, אך מהגמ' עולה כפי שראינו שניתן להדר במילה גם לאחר יציאה ידי חובה, ומדוע אפוא אין חיוב לעשות זאת? יתכן שהדברים קשורים לאפשרות שעלתה בדף הקודם בדברי הרמב"ם. למדנו שם שיתכן שלפי הרמב"ם אין חובה כללית להדר במצוות³. ההידור במצוה הוא ערך, מעלה, ולפעמים חכמים הורו הוראות נקודתיות בהשראתו. כך היא הוראת חכמים להדר במילה: 'המל, כל זמן שהוא עוסק במילה - חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה', זוהי הוראה נקודתית במילה שמחייבת להדר במצוה. הוראה זו מחייבת להדר דווקא תוך כדי עשיית המצוה, שכן יש בכך טרחה קטנה יותר. לאחר שכבר סיים, למרות שאילו היה חוזר היה בכך הידור מצוה וכפי שעולה מדברי הגמ', חכמים לא חייבו לעשות זאת⁴. השאלה על הרמב"ם התבססה על ההנחה שאם יש בכך הידור מצוה הרי שחייבים להדר. אך להצענו ברמב"ם אין כל חובה להדר במצוות, ואדרבה ההוראה המחודשת היא החובה להדר במצוה כל זמן שעוסק בה.

ה. עסקנו עד כה בשיטת הרמב"ם שפירש שהברייתא נאמרה גם בחול. נפנה כעת להבנת רש"י בברייתא. לדעתו חזרה על חלקים לא מעכבים היא הידור מצוה גם לאחר שפירש, ולכן בחול חייב לעשות זאת. בכל זאת, למרות שיש בכך משום הידור מצוה, אסור לעשות זאת בשבת. עולה מכך שאין לחלל שבת לצורך הידור מצוה. השאגת אריה הקשה על כך מדברי רבה המובאים במנחות (מנחות טז:):

אמר רבה: היו לפניו שתי חטאות (של ציבור הדוחות שבת), אחת שמינה ואחת כחושה, שחט שמינה ואח"כ שחט כחושה - חייב (שהרי כבר יצא ידי חובה בשמינה ושחטת הכחושה אינה דוחה שבת), **כחושה ואח"כ שמינה - פטור; ולא עוד, אלא שאומרים לו: הבא שמינה לכתחלה ושחוט!**

רבה סבור אפוא שכאשר הבהמה הראשונה כחושה, 'אומרים לו הבא שמינה לכתחלה', ומכאן שמחללים שבת לצורך הידור מצוה! ובלשונו של **השאגת אריה** (שאגת אריה סימן נ):

הא לאו מלתא היא דאי אכתי אף על פי שפירש איכא משום התנאה לפניו במצות אף על גב דאין מעכבין את המילה (כשיטת רש"י שבחול חייב לחזור ורק בשבת אסור לחזור), רשאי וחייב לחזור עליהן (גם בשבת) כיון דעדיין איכא הידור מצוה וכמו שמילה עצמה דוחה את השבת הכא נמי משום הידור מצוותא רשאי לדחות את השבת דהכי אמרינן בפ' ר"י (דף טז) אמר רבה היו לפניו ב' חטאות א' שמינה וא' כחושה שחט שמינה ואח"כ כחושה חייב כחושה ואח"כ שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחילה ושחוט, והכא נמי אי בפירש לרבנן מכל מקום איכא משום התנאה לפניו אף על גב דאין מעכבין, מותר לחזור ולחלל עליו את השבת משום הידור מצוה, כמו שמחללין את השבת לשחוט שמינה אחר ששחט כבר כחושה ומשום הידור מצוה דשמינה.

מהי קושיית השאגת אריה?

---

3. כפי שעולה מכך שהוא השמיט את דינו של ר' זירא 'להידור מצוה עד שלישי', ומכאן שהוא הבין שזו לא חובה להדר עד שלישי אלא הגדרת מעלת ההידור שנתון לבחירת האדם.

4. ויתכן שהדברים קשורים לכך שקשה להגדיר בצורה ברורה את החיוב לאחר שסיים, וודאי יש טורח גדול יותר לאחר זמן מרובה, ולכן חכמים קבעו כלל גורף שאין חיוב להדר במילה לאחר הסיום.

נלמד את תשובת בעל המאיר לעולם, ר' מאיר מיכל רבינוביץ (מאיר לעולם ח"א, סימן כו):
 ולפי הנ"ל אין שום ראייה ממנחות דלעולם אימא לך דבשביל הידור מצוה לא דחינן שבת, אבל
 בהך דמנחות אין ההידור דוחה שבת רק עיקר הקרבת הקרבן דוחה שבת. והוא דבעל כרחך
 צריך לומר דמיירי ששחט הכחושה ועדיין לא נזרק דמה, דאם לא כן הרי כבר נגמרה ההקרבה
 ויצאו הציבור ידי חובה ואיך יקריב את השמנה והלא גם בחול אסור לעשות כן. אלא ודאי
 דמיירי שעוד לא זרק דם הכחושה ולכן אומרים לו שלא יזרוק דמה וממילא תפסול. ולכן מותר
 לשחוט את השמנה ואין בזה איסור, דמה שאינו זורק דם הכחושה ונמצא ששחטה בחינם אין
 זה חילול שבת הואיל דבשעה ששחטה היה בדעתו לזרוק דמה והיה שחיטתו בהיתר, ואע"ג
 שנמלך שלא לזרוק דמה מכל מקום לא נעשה שחיטת הראשונה חילול שבת למפרע... לכן מצד
 הראשונה אין זה חילול שבת. ומצד השניה גם כן אין זה חילול שבת, דאע"ג דמשום הידור
 מצוה לחוד לא דחינן שבת מכל מקום מותר לשחוט השניה מאחר שהיא שמנה דאף דמשום
 הידור מצוה לא דחינן שבת מ"מ כאן אין ההידור לבד דוחה שבת רק עיקר הקרבת הקרבן
 דוחה שבת, אף אם אפשר לעשותו בלא חילול ובלבד שיהא טעם כל זהו במה שיעשה
 בחילול, א"כ גם כן יש טעם כל זהו מה שהשניה שמנה.

הסבר את דברי המאיר לעולם: באיזה מקרה אומרים לו להביא שמנה לאחר שהביא רזה?
 מדוע אין ללמוד מכך שהידור מצוה דוחה שבת?

הידור המצוה לבדו לא היה דוחה שבת, והמצווה להקריב את הקרבן היא זו שדוחה את השבת. רבה עוסק הרי
 במקרה שבו עדיין לא זרק את דם הרזה, כך שעדיין לא יצא ידי חובת הקרבן – אם היה יוצא כבר אז אפילו
 בחול היה אסור להביא קרבן נוסף. במקרה שכזה רבה מורה שלא לזרוק את דם הרזה כך שהיא תפסל ולא
 יצא ידי חובה ויביאו קרבן מהודר יותר. לא ההידור לבדו דוחה אפוא את השבת, אלא המצוה הבסיסית שעוד
 לא קוימה כל עוד שלא זרק את דם הרזה. לכן אין להקשות מדברי רבה על הבנת רש"י בברייתא שאין לחלל
 שבת לצורך הידור מצוה והסרת חלקים שאינם מעכבים.

שאלות להתבוננות וסיכום:

1. המל, כל זמן שהוא עוסק במילה – חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה – אינו חוזר.
 הצג את המחלוקת בין רש"י לרמב"ם בפרשנות הברייתא. באיזה מקרה הברייתא עוסקת לדעת רש"י? באילו מקרים היא עוסקת לדעת הרמב"ם? מהן שתי הוראותיה לדעתו?
2. הברייתא מלמדת לדעת הרמב"ם שהמל אינו חייב לחזור בחול לאחר סיום המילה על חלקים לא מעכבים. מהי סיבת הדבר? כיצד הסביר זאת בית הלוי? מהו היסוד שהוא למד מכך? מה השאלה שיש על כך מדברי הגמ' נסה להציע הסבר אחר לדברי הרמב"ם.
3. לדעת רש"י הברייתא עוסקת רק בשבת ובחול חייב לחזור גם על חלקים לא מעכבים. בשבת הדבר אסור משום שאין מחללים שבת לאחר סיום המצוה כדי להדרה. מה הקשה על כך בעל השאגת אריה מדברי רבה במנחות? מהי תשובת המאיר לעולם?